

Tiina Lamminen

TAITEILIJAJA PAIKKA, KUNTATAITEILIJAJA

Kuvataiteilijan taloudellinen asema on heikko ja kuvataiteilijan ansiotulo on pienentynyt muun alan taiteilijoiden ja yleiseen palkkatasoon verrattuna. Kaija Rensujeff ehdottaa tutkimuksessaan *Taiteilijan asema 2010* (2014) yksiselitteisesti hätäapua, suoran taiteilijatuon kasvattamista. Rakenteeseen on päässyt syntymään aktiivinen kuvataiteen taannuttamisen tila.

Tässä tekstissä käytän kuntataiteilijan nimeä erottaakseni taiteilijan työstä kaksi erisistä sisältöä. Ne ovat vapaan taiteilijan työ ja vapaan taiteilijan toiminta yhteisössään. Yksittäistä taiteilijaa, toisin kuin esimerkiksi kolmannen sektorin yhteisöllistä toimijaa, ei nähdä kulttuuritoimijana. Kuntataiteilija ei siis ole työ- tai virkanimike. Kunta-etuliite viittaa siihen, että taiteilijan toiminnalla on jokin toteutumisen tila tai paikka, alue. Tilaan tai paikkaan sitoutumisen avulla voidaan tarkastella työn toteutumisen ehtoja ja merkitystä yhteisöllisestä lähtökohdasta. Pohdin yksittäisen taiteilijan asemaa kulttuuritoimijana ja käyn läpi esimerkkejä, joissa kuntataiteilijaa voi tarkastella suhteessa muihin kulttuuritoimijoihin. Ratkaisematta jää tärkeä kysymys, miksi taiteilijan työtä kuitenkin tavallisesti tarkastellaan kokonaan irrotettuna siitä fyysisestä ympäristöstä, jossa nykytaiteilija väistämättä vaikuttaa: elää ja tuottaa ammattiaan.

Taloudellinen tuotto on yksinkertaista osoittaa kirjanpidon avulla, siinä toisessa sarakekeessa ovat kulukuitit ja toisessa saatu ansio. Jos kulttuurin tilinpittoa ei kuitenkaan arvioida

vaikuttavuuden perusteella, vaan debet-kredit-ajattelulla, erityisesti taiteelle ja taiteelliselle työlle ei ole osoittaa taloudellista perustetta. Kuvataiteilijan työn talous perustuu silloin taidekauppaan. Toisaalla etsitään taiteilijan työhön soveltavia perusteita. On yleistä puhua taiteellisten menetelmien käyttämisestä, taiteellistamisesta ja taiteellistumisesta, taiteilijan soveltavasta työstä, taiteen hyvinvointivaikutuksesta ja taiteesta rakennetussa ympäristössä. Nykytaide taiteen tuotekehittelynä, taiteilijan jokapäiväisen työn luoma innovatiivinen kehrä tai taide yhteiskunnallisena keskusteluna eivät sen sijaan ole esillä. Muun kuin vertaisarviointina jaettavan taiteilijatuon perusteina kulttuuripoliittiset tavoitteet ovat peitonneet taide- ja taiteilijapoliittiset arvot. Tässä ajattelussa taide on käytössä kulttuurin alakäsitteenä. Taiteilijan työn ja taiteen kulttuurinen käyttöarvo ovat korostuneet taiteen itseisarvoisuuden sijasta.

Kunnassa on erilaisia kulttuuritoimijoita. Perustuslain 16 § turvaa taiteen ja taiteilijan autonomian. Valtio toteuttaa perustuslakia mm. tukemalla taiteilijoita vertaisarvioinnilla jaettavalla rahallisella tuella ja taiteen tekemiseen liittyvillä verotuskäytännöillä (Rautiainen, 2012, luku 4). Pitäisikö taiteen autonomian turvaamista tarkastella myös alueellisesti ja paikkaan korvamerkittynä? Ammattitaiteilijalla tulee olla mahdollisuus toimia ammatissaan asuinpaikastaan huolimatta ja vapaus valita asuinpaikkansa.

Opetus- ja kulttuuriministeriö jakaa taitei-

lijoiden toimeentulon kehittämiseen vuosittain lähes miljoona euroa. Hakemukset arvioidaan virkamiestyönä. Jos taiteen autonomisuus uhkaa jäädä soveltavan kulttuurisen käyttöarvon alle toisaalla, niin uhkaavatko taiteilijan työllistämisen hankkeet taiteilijan mahdollisuutta toimia ammatissaan perustuslain edellyttämällä tavalla? Olisiko hankevalinta siksi syytä tehdä edes osittain taiteen vertaisarvioinnin työnä? Olisiko johdonmukaista ymmärtää kaikki taiteilijan työhön liittyvä rahoitus yhdenvertaisesti taiteellisen laadun ja taiteen näkökulmasta? Onko syytä epäillä, että taide ja sen tuottama lisäarvo eivät toteudu hankkeissa, jotka toteutuvat puhtaasti työllisyyden tai hallinnon määrittelemänä?

Keskustelussa kuntaliitoksista ja -uudistuksesta ei juuri mainita kulttuuripalveluja tai niiden järjestämistä. Keskustelua ovat hallinneet terveys- ja sosiaalipalvelujen järjestämisen kysymykset. Kunnilla ei ole valtion määräämiä, yhtenäisiä velvoitteita yleisten kulttuuripalvelujen suhteen, eikä taiteen tai kulttuurin esiletuomisessa ole ollut yhtäläisiä käytäntöjä eri maakuntaliittojen toimintasuunnitelmissa ja strategioissa. Alueellinen kulttuuripolitiikka ja sen ohjauksen järjestäminen ovat muutoksessa ja hakevat suuntaa. Vuoden 2013 alusta voimaan astunut laki Taiteen edistämiskeskuksesta (Taite) muutti alueelliset taidetoimikunnat keskusviraston aluepisteiksi. Uutta lakia kommentoivien yksi huoli oli, miten käy alueellisesta näkökulmasta järjestettävän toiminnan. Vuoden 2014 alusta voimaan astuneet aluekehityslait velvoittavat alueita myös kulttuurin suhteen ja vaikuttanevat alueelliseen kulttuuri-ohjaukseen tulevaisuudessa. On vielä avoinna, miten ohjaus käytännössä järjestetään.

Innostavimmat lähteeni ovat Anita Kankaan ja Kalevi Kivistön raportti *Kuntien kulttuuritoiminnan tuki- ja kehittämisspolitiikka* (2011) ja Anita Kankaan ja Vilja Ruokolaisen julkaisu *Toimintamalli muutoksessa – tutkimus kuntien kulttuuripalveluista* (2012). Tutkimustuloksia käytetään hyväksi opetus- ja kulttuuriministeriön kansallisissa ja EU-rahoitteisissa hankkeissa. Hankkeilla tuetaan kuntien kulttuurityötä ja samalla ohjataan välillisesti myös alueellisesti toimivan taiteilijan työtä. Alueellisen taiteilijan

työnkuvaa on tutkimuksissakin lähestytty ja sitä on hahmoteltu, mutta työ on jäänyt nimeämättä. Tarkastelen taiteilijatyön paikkaa myös kolmannen sektorin EU-rahoitetuissa hankkeissa ja koetan nähdä mahdollisuuksia sille, miten taiteilijan alueellisen vaikuttavuuden merkitystä voisi osoittaa.

Lähetin satunnaiselle ryhmälle päättäjiä, joukossa oli vaikuttajia paikallisista ja valtakunnallisista kuvataiteilijajärjestöistä ja Taiken asiantuntijoita ja virkamiehiä, kysymyksen kuntataiteilija-kuvasta keväällä 2014. En kuvaillut tarkkaa mallia, sillä sitä ei ole. Epäselvyys hämmentä osaa vastaajista, osa rakensi kuntataiteilijan toimenkuvan itse. Sain vastauksia eri asiantuntijaryhmistä: virkamiehiltä, paikallisilta taiteilijaseuroilta ja valtakunnallisilta järjestöiltä. Olen kiitollinen keskeneräisestä aiheesta kanssani käydystä vuoropuhelusta. Jokaiseen ajatukseen, joka voisi lisätä taiteilijan toimeentuloa, suhtaudutaan periaatteessa myönteisesti. Uutta ja ennakkoluuloa herättävää oli ajatus liittää vapaaseen taiteilijantyöhön rajoituksena työn toteutumisen paikka, esimerkiksi asuin-kunta. Paikan ei nähty olevan mikään taiteellisen työn lisäarvo, toisaalta taiteilijan status kulttuuripalveluja tuottavana toimijana nähtiin heikoksi.

Kulttuuripalvelut

”Kulttuuripalveluilla tarkoitetaan kuntalaisen fyysisesti tai virtuaalisesti saavutettavissa olevia, eri toimijoiden tuottamia kulttuuriin liittyviä palveluja” (Kangas & Ruokolainen, 2012, s. 16). Kangas ja Ruokolainen selittävät yleisen kulttuuritoiminnan tarkoittavan sitä osaa kunnallisista kulttuuripalveluista, joka ei tapahdu kirjastoissa tai muissa taide- ja kulttuurilaitoksissa eikä taiteen perusopetuksen piirissä. Yleisen kulttuuritoiminnan järjestäjiksi voidaan siten laskea kaikki, jotka voidaan nimetä toiminnan järjestäjinä.

Kankaan ja Ruokolaisen esiin nostamia kulttuurin saatavuuden aukkoja etsittiin ja niille luotiin toiminnallisia sovellutuksia Jyväskylän yliopiston ja opetus- ja kulttuuriministeriön

toimintatutkimuksellisessa *KUULTO*-kehittämishankkeessa (2014). Toimintatutkimuksellinen hanke oli yritys vaikuttaa siihen, mikä tai kuka tuottaa alueellista kulttuuria tulevaisuudessa. Toimijoita hankkeessa olivat kuntien kulttuuritoimet, yhdistykset ja yritykset (Kangas, Jakonen & Havimäki, 2014, s. 6). Yleisen kulttuuritoimen kulttuuritoimijoista taiteilijat eivät olleet hankkeessa mukana kumppaneina vaan mahdollisesti yhteisöjen kautta, esimerkiksi palkattuina työntekijöinä.

Eri kuntien kulttuuribudjetin kokoa seuraavat säännöllisesti mm. Cupore ja Tilastokeskus. Kulttuurin näyttävytyteen vaikuttavat valtion-apua saavat laitokset, kulttuuritahto, taloudellinen tilanne jne. Kuntien oma kulttuurirahoitus vaihtelee suuresti, mutta se ei vielä kerro koko totuutta kulttuuripalveluiden saatavuudesta (Kirsi Kaunisharju, OKM, henkilökohtainen tiedonanto, huhtikuu 2014). Taloudellista arvoa luova toiminta on kuitenkin keskittynyt pääkaupunkiseudulle. Kaupungeissa uskotaan erilaisiin kulttuuriyrittäjiin sisälöntuottajina. Isot kaupungit ja rikkaat kunnat tukevat ammattitaiteilijoita apurahoilla, osoittamalla työtilaisuuksia ja avustamalla taiteilijoita työhuonekuluissa sekä välillisesti, tukemalla taiteilijayhdistyksiä.

Kankaan ja Ruokolaisen (2012, s. 47) julkaisun mukaan yleisen kulttuuritoiminnan menoihin käytetty euromäärä jää kunnassa tavallisimmin alle kahdenkymmenen euron asukasta kohden. Tutkimukseen vastanneet kuntien edustajat uskoivat kuntien tuottavan kulttuuripalveluja myös tulevaisuudessa; tuotetun sisälön vähenemiseen ei uskottu. Muutosta arvioitiin tapahtuvan siinä, mitä palveluja tuotetaan paikallisesti ja mitä alueellisesti, ja siinä, mikä taho tuottaa palvelun. Selvitykseen vastanneet kunnan kulttuuriasioista vastaavat näkivät myös yksittäiset taiteilijat osana kulttuuritoimea. Yksittäisten taiteilijoiden, kolmannen sektorin tai kulttuurialan yritysten ei kuviteltu voivan toimia ilmaiseksi tai ilman julkista tukea. (Kangas & Ruokolainen, 2012, s. 30.) Koska myös taiteilijat ovat kulttuuritoimijoita, on mielestäni selvää, että heidän toimintamahdollisuuksiin on huolehdittava tilanteesta, jossa yleisen

kulttuuritoimen toiminnan kenttää ja rahoitusta muutetaan.

Läänintaiteilija

Anita Kankaan ja Kalevi Kivistön raportissa (2011) ehdotettiin läänintaiteilijamallin uudistamista ja vahvistamista. Mallissa läänintaiteilijan työn lähtökohta on kuntien tai muiden toimijoiden ehdotuksissa ja työn pitkäjänteisyyden kehittämisessä. Alueellinen taidetoimikunta tekee valinnan, mihin taiteenalaan läänintaiteilijan työ kohdistuu, minkä jälkeen työsuhte laitetaan hakuun. Läänintaiteilijan valitsee alueellinen taidetoimikunta. Mallissa korostuvat taiteilijan vertaisarviointi ja työn määrittäminen ammattitaiteilijan työnä. (Kangas & Kivistö, 2011, s. 20.)

Nykyisessä Taike-järjestelmässä läänintaiteilijan työnimike on edelleen olemassa, mutta läänintaiteilijan ei tarvitse olla taiteilija. Oman taiteellisen työn harjoittamista tai ammattitaidon ylläpitämistä ei nähdä osana läänintaiteilijan ammattiprofilia. Keskusvirastomallissa myös aluepisteen toimialueella toteutuvaa työtä ohjataan valtakunnallisesti, jolloin työn sitouttaminen tiettyyn paikkaan on toissijaista. Taidetoimikuntatyössä taiteilijanäkökulma kohdistuu luottamustoimena tehtävään vertaisarviointityöhön apurahoja jaettaessa. Taide- ja taiteilijapoliittista kehittämistyötä sen sijaan ei taidetoimikunnassa enää tehdä.

Ammattitaiteilijat kuntien kulttuuritoimijoina

Lähestyn kuntataiteilijan työnkuvaa käymällä läpi eri hankkeita: Euroopan sosiaalirahaston rahoittamaa Art 360 -hanketta, Magenta-hanketta ja opetus- ja kulttuuriministeriön hankkeiden tarjoamia mahdollisuuksia. Erityisesti olen hahmottanut kuvaa *KUULTO*-hankkeesta. Mietin myös taiteilijaresidenssien antamaa kuvaa paikallisesti sitoutuneesta taiteilijan työstä.

Anita Kankaan ja Vilja Ruokolaisen julkaisussa ammattitaiteilijat nousivat merkittäviksi toimijoiksi kuntien kulttuurisektorille. Arviointi

---

nosti esille myös tilanteen erilaisuuden pienissä ja isoissa kunnissa. Pienissä kunnissa yksittäisten taiteilijoiden merkitystä ei tavallisesti mainita, sillä niissä ei asu ammattitaiteilijoita. (Kangas & Ruokolainen, 2012, s. 59.) Kankaan ja Ruokolaisen julkaisunsa lopuksi esittämistä kuudesta jatkotoimenpiteestä ja parannusajatuksista yksikään ei nostanut esiin paikallisesti toimivan taiteilijan työtä. Näin siitä huolimatta, että julkaisussa lähdettiin liikkeelle kulttuuritalouden näkökulmasta.

Kulttuuripalvelujen, -hyödykkeiden ja -tuotannon edellytykseksi esitettiin luovaa työtä viitaten kulttuuriekonomisti David Throsbyyn: ”[– –] tuotannon edellytys on luova työ, niillä on kuluttajille symbolista arvoa ja niillä on tekijä tai tekijöitä, jotka omistavat ainakin potentiaalisesti tekijänoikeuksia” (Kangas & Ruokolainen, 2012, s. 16). Pienten kuntien taideyhdistyksissä ei ole mukana ammattitaiteilijoita, koska niissä ei asu ammattilaisia. Yhdistykset eivät ammatillisesti tuota tai esitä nykytaidetta vaan harrastavat yhdessä. Jotta synnytetäisiin kulttuuritaloutta, tarvittaisiin toiminnan järjestämiseen ammattimaisuutta. Tällä on mielestäni merkitystä esimerkiksi silloin, kun arvioidaan kuvataideyhdistyksiä yleisten kulttuuripalvelujen tuottajina ja hankekumppaneina. Esimerkiksi *KUULTO*-hankkeessa keskityttiin kulttuuri-toiminnan vahvistamiseen eikä näkökulmaksi otettu kulttuuritaloutta.

KUULTO-hanke

KUULTO-hankkeen tavoite oli käsitellä kunnallista kulttuuri-toimintaa ja sen järjestämistä monipuolisesti. Paikallisen vaikuttavuuden näkökulmasta hankkeen julkaisu ei ole kokonaan ilman viitteitä siitä, mitä taiteilijan työ on ollut projektin eri malleissa ja miten sitä pitäisi tukea alueellisesti. On kuitenkin syytä huomata, että eri taiteenlajeista kuvataiteesta ei ole esimerkkejä mukana. Ammattitaiteilijoiden ohjaamat teatteriprojektit ovat tuottaneet ne ajatukset, joihin itsekin uskon: taiteellinen tuotos kiinnostaa kulttuurimatkailijoita ja taiteilija vaikuttaa paikkakunnallaan (Kangas, Jakonen &

Havimäki, 2014, s. 31). *KUULTO*-arviointikeskustelun mukaan toimintakokeilun kannalta tärkeintä oli se, että kokeiluun pystyttiin rekrytoimaan kaksi taiteilijaa Rovaniemen teatterista ja se, että he siirtyivät asumaan kylään (emt. 60). Taiteilijoiden liikkeellepanevaa merkitystä toiminnalle kuvattiin myöhemmin lumipalloehtinä (emt. 61).

Taiteilija ei toiminut *KUULTO*-projekteissa kumppanina vaan palkattuna työntekijänä tai projektityöllistettynä ennakoita määrättyyn työtehtävään, esimerkiksi opettamiseen ja ohjaamiseen. Ammattitaiteilijan työtä arvioitiin myönteisesti Elias Lönnrot -seuran, Generaattori-yhteisön ja Vaalan kunnan *KUULTO*-hankkeessa Kainuun kuntien kulttuuri-toimen kehittäminen (Kangas, Jalonen & Havimäki, 2014, s. 83). Hankkeen arviointikeskustelussa ei raportin mukaan kuitenkaan puhuttu taiteellisen työn pitkäjänteisyydestä, paikkaan sitoutumisen merkityksestä tai työhön kuuluvasta ansiosta; sen sijaan mietittiin taiteilijan työllistymistä (emt. 66).

Yksi lähtökohtainen haaste taiteen tai taiteilijan työn merkitystä arvioitaessa ovat hanke-työlle asetettavat tavoitteet. Esimerkiksi *KUULTO*-hankkeessa haluttiin mitata hyvää onnistumista (Kangas, Jakonen & Havimäki, 2014, s. 75), kun taas taideprojekteja arvioitaessa yhden-suuntaista myötäkärvaisuutta ei käytetä. Katastrofi saattaa hyvinkin olla hyvä lopputulos, osa taiteellista prosessia ja työn vaikuttavuutta. Taiteellinen prosessi ja taiteilijan työ tulisi myös ymmärtää tilana, missä alun suunnitelmaa tai lopun päätepistettä ei voida tarkasti ilmaista. Työn merkitystä voitaisiin arvioida esimerkiksi sitoutuneisuudella. On oletettavaa, että esimerkiksi tätä perustetta ei hankemaailmassa hyväksyittäisi.

KUULTO-selvityksen toimittajat haluavat kuitenkin päättää keskeisen viestinsä taiteeseen – unohtaen ilmiselvästi taide-sanan edestä määrittävän sanan soveltava.

Yksi keskeinen KUULTO-toimintakokeilun tulos voidaan kirjoittaa lauseeseen: Taiteessa on voimaa. Taide työkaluna taiteilijan kädessä johti onnistuneisiin, uusiin ja rohkeisiin toimenpiteisiin ja niistä seuranneisiin selviin muutoksiin kunnissa kokeilulle asetettujen tavoitteiden suun-

nassa. Jos kunnilla olisi mahdollisuuksia palkata taiteilijoita vetämään työpajoja, käynnistämään aktivointiprosesseja, opettamaan, osallistumaan yhteistyöhön sosiaali- ja terveyssektorin kanssa ja esiintymään, kuten KUULTO-toiminnassa oli, se loisi erittäin vahvaa pohjaa ja resurssia kunnan kulttuuritoiminnalle. Jotta tähän päättäisiin, se edellyttäisi voimakkaita toimenpiteitä eri tahoilla. Erittäin tärkeää olisi, että taiteilijakoulutuksessa huomioidaan tämänkaltainen toimintaprofili ja tuetaan sitä sekä opetuksella että tieteellisellä tutkimuksella... Kunnissa ja maakunnissa olisi edelleen tehtävä asennetyötä alueiden taiteilijoiden toiminnan tunnistamisessa, resursoinnissa ja taiteilijoiden työllistämisen edistämisessä. (Kangas, Jakonen & Havimäki, 2014, s. 76–77.)

KUULTO-hankkeen julkaisusta jäi vaikutelma, että vaikka kyseessä oli kulttuurin hanke, siinä pyrittiin luomaan mielikuva tuotoksesta, joka olisi myös taide- ja taiteilijapoliittisesti merkityksellinen. Kun taide on merkitty kulttuurin alla olevaksi yksiköksi, taide myös määritellään kulttuurin soveltavilla käsitteillä eikä taiteen itseisarvolla. KUULTO-hankkeessa saatua aineistoa ei esimerkiksi purettu taiteenlajikohtaisesti, hankearvioinnissa ei käytetty taiteen vertaisarviointia ja taiteilijat eivät toimineet hankkeissa kumppaneina vaan määrättyyn, ohjeistettuun tehtävään palkattuina työntekijöinä, työllistettyinä.

Art 360

Euroopan sosiaalirahaston rahoittaman Art 360-hankkeen (2008–2011) ensisijainen tavoite oli nostaa taiteilijaseurojen ja taiteilijoiden käytännönläheistä liiketaloudellista ajattelua (Kulttuurialan kolmas sektori, 2010; Art 360 -hanke, s.d.). Hankkeen toimijat olivat taiteilijaseuroja ympäri Suomen ja hanke tavoitti kuvataiteilijat maantieteellisesti kattavasti. Yksi hankeperusteluista koski luovien alojen yritystoiminnalle keskeistä alueellista vaikuttavuutta (Luovien alojen yritystoiminnan kasvun ja kansainvälistymisen kehittämisohjelma, 2011). Oman käsitykseni mukaan hankkeessa kehittyi kaksi

konkreettista vaikuttavuutta. Taidekaupalla ja taidemarkkinoiden kehittämällä on ajateltu olevan suora yhteys taiteilijoiden tulojen kasvuun. Voidaan ajatella yrittäjyyden, kaupan lisäävän myös yleistä kiinnostusta nykytaiteeseen ja sen arvostusta. Hankkeen alla tapahtunut taidelainaamotoimintaan panostaminen kasvatti paikallisten taiteilijaseurojen lainaamotoimintaa ja sitä kautta paikallisten taiteilijoiden teosmyyntiä. Kielteisiä puolia, toki sinällään hyvässä asiassa, olivat pienten, taiteilijoiden johtamien yhdistysten joutuminen kaupalliseksi toimijoiksi, ennakoimaton kilpailuasetelma kaupallisten gallerioiden kanssa ja joutuminen hallitsemattomasti arvonlisäverovelvolliseksi, mistä aiheutui myös konkurssinuhkaa. Vapaaehtoisvoimin hoidetut taloudet joutuivat vaikeuksiin ja veroasioita on sittemmin puitu myös oikeudessa. Voi kysyä, olisiko taidelainaamotoiminnan kehittämisen sijasta ollut tarkoituksenmukaisempaa tukea kaupallista välitysporrasta, esimerkiksi yksityisten gallerioiden toimintaa. Toisaalta on syntynyt seuroista irrallisia pop up -taidenäyttelyitä, joissa taiteilijat ja taideryhmät käyvät itse kauppa, ilman taiteilijaseuran välitysprosenttia ja siihen liittyvää korkeamman arvonlisäveroprosentin rasitetta. On syntynyt myös kaupallistuneita taiteilijaseuroja kritisoivaa liikehdintää, mikä on riitaannuttanut toimijoita aatteellisesti – tai nostanut positiivisesti esille uutta keskustelua taiteen merkityksestä ja sisällöstä ja kyseenalaistanut taiteilijajärjestöjä toimijoina.

Osana Art 360 -hanketta alkanut *Taide rakennetussa ympäristössä* -projekti jatkui Ympäristötaiteen säätöön ja Suomen Taiteilijaseuran voimin. Yleisessä tiedossa ei ole, mikä tulee olemaan lopullinen tavoite edistämistyössä, mutta projekti jatkuu rahoitettuna ainakin 2015 loppuun mm. Taiken läänintaiteilijoiden työnä. Art 360 -hanke oli ensimmäinen kuvataiteen alan toimijoiden EU-yhteishanke. Kuvataiteen toimijat ovat kaikki pieniä. Vain suurimmat kaupungit pystyivät takaamaan vaadittavan omavastuun seuralleen. Hankekoordinoinnin ja hallinnon osuus aiheutti suuruudellaan yllätyksen pienille toimijoille.

Magenta

Lappi on ymmärtääkseni ainoa alue, missä *Art 360* -hanke sai mukautettua jatkoa *Magenta*-hankkeessa (2011–2013). Magentan lähtökohtana on lappilaisten visuaalisen alan taiteilijoidentyöllisyyden ja toimintaedellytysten parantaminen kehittämällä taiteilijoiden täydennyskoulutusta ja kuvataiteen manageriosaamista. Lapin taiteilijaseuran puheenjohtaja Maria Huhmarniemi antoi vastauksessaan kevään 2014 kyselyyni esimerkin, mitä kuntataiteilijan työ voisi olla ja miten se järjestetään. Huhmarniemi valaisi *Magenta*-hankkeessa luotua työllistämisen mallia. *Magentasta* on osoitettavissa malli, missä taiteilijan työtä koordinoidaan ja johdetaan managerilähtöisesti. Manageri organisoi, koordinoi ja määrittää taiteilijan projektit. (*Magenta*-hanke työllistää ja kouluttaa Lapin visuaalisen alan taiteilijoita, s.d.).

Taija Leinonen jakoi *Art 360* -koulutustilaisuudessa vuonna 2011 pitämässään luennossa taiteilijan työn ateljeetyöhön, opetukseen, tilaustöihin ja asiantuntijuuteen. Tässä ei luetteloida tuottamista, koordinoitua ja rahoituksen hallintaa osaksi ammatinharjoittajan työnkuvaa – toisin kuin on taiteilijan arjessa tosiasiallisesti. Tähän supistettuun kuvaan taiteilijatyöstä perustuu myös Lapin taiteilijaseuran hyväksi kokemaa, *Magentassa* luotu manageri-malli. Lapin taiteilijaseuran puheenjohtaja Maria Huhmarniemi vastaa kysymykseeni kuntataiteilijuudesta:

Haasteena ja tavoitteena mielestäni olisi todellakin tuoda taiteilijan osaamista kuntiin – mutta jos taiteilija jäisi kunnassa yksin ilman työnohjausta, ei hän taitaisi saada paljoa aikaa. Mielestäni taiteilijan tulisi voida työskennellä managerin / koordinaattorin kanssa yhdessä. Rakenteellisesti tuntuisi mielestäni yksinkertaisemmalta, että kunnat ostaisivat taiteeseen perustuvia palveluja, joita taiteilijaseurat voisivat kehittää ja myydä. Minusta on epärealistista ajatella, että kunnassa olisi töissä taiteilija, joka tekisi täysin vapaata taidetta: maalaisi maalauksia esimerkiksi. Minusta olisi tärkeää, että taiteilija voisi tehdä taidetta, mutta saisi työnohjausta esimerkiksi sijoittumisessa kunnan kentälle tai voisi työskennellä työparin kanssa koordinaatto-

ri, manageri. (Huhmarniemi, henkilökohtainen tiedonanto, huhtikuu 2014.)

Tässä mallikuvauksessa ei tule ilmi, tekisikö taiteilija yhteistyötä palkkatyössä tai itsenäisenä ammatinharjoittajana ja minkä kestoisia projektit olisivat. Malli ei myöskään lähde taiteilijan itsenäisestä toiminnasta vaan edellyttää kolmannen sektorin, taiteilijaseuran mukana oloa väliportaana. Oman käsitykseni mukaan tällainen väliporras on turha käytännön toimijana mutta tarpeellinen esimerkiksi nykyisten rahoitusmahdollisuuksien hakijana.

Opetus- ja kulttuuriministeriön hankkeita

Paikkaan sitoutuneesta kuntataiteilijan työstä on saatu käytännöllisiä sovellutuksia Anita Kankaan ja Vilja Ruokolaisen julkaisun jälkeisessä, aiemmin jo esitellyssä *KUULTO*-hankkeessa. Hankkeessa etsittiin pilottiprojekteja, joilla selvitystyössä esiin tulleita kunnan kulttuuripalvelujen puutteita ja heikkouksia ratkottiin. Taiken kuntayhteistyöstä vastaava erityisasiantuntija Sari Ilmola avasi minulle 17. huhtikuuta 2014 päättynyttä OKM:n Taiteen ja kulttuurin kehittämishankkeet kunnissa ja alueilla -hakua. Kehittämishanke on jatkoa *KUULTO*-hankkeelle. Ilmolan mukaan hankerahaa saattoi hakea myös taiteilijan palkkaamiseen kuntiin taiteelliseen työhön. Jaettavaa rahaa on 900 000 euroa eli noin neljänkymmenen taiteilijan vuosiapurahan määrä.

Tavoitteena on että, taiteilija tekee kunnissa työtä yhteisöille ja yhteisöjen kanssa. Ohjeistusta kunnille on tehty esimerkiksi siten, että taiteilija tai taiteilijoita palkataan koko- tai osa-aikaisiksi kolmen, neljän kunnan alueelle aktivoimaan alueen asukkaita taiteen tekemiseen. Taiteilijalla on mahdollisuus myös omaehtoiseen taiteen tekemiseen, kunhan työ perustellaan yhteisöllisesti: esimerkiksi kuvataiteilijan näyttelyn tulee kiertää alueilla ja sen oheen liitetään työpajoja, joissa taiteilija avaa näyttelynsä sisältöjä ja käyttämänsä tekniikkaa. (Ilmola, henkilökohtainen tiedonanto, huhtikuu 2014.)

On mielenkiintoista nähdä, toteutuuko

hyväksytyissä hankkeissa vapaa taiteilijan työ tai määritelläänkö taiteilijan työ soveltavana työnä. Hyväksytyistä hankekuvauksista ei voi päätellä, montako taiteilijaa hankerahalla lopulta palkataan. Vuonna 2013 hankerahaa on jaettu mm. British Councilille ja Turun kauppa-keakoululle. Näissä tapauksissa voi kysyä, onko ylipäätään mahdollista, että yksittäinen kunta tai yksittäinen kunta taiteilijan kanssa yhdessä voi olla samassa hankehaussa yhdenvertaisena tällaisten organisaatioiden kanssa?

Suomen Taiteilijaseuran puolesta puheenjohtaja Satu-Minna Suorajarvi on puhunut MU-taiteilijapalkan saamiseksi Suomeen. Siinä museot maksaisivat palkkaa taiteilijoille esimerkiksi näyttelytyöstä. Aihe on myös Suomen Taiteilijaseuran keskeinen tavoite hallitusohjelmaan keväällä 2015. Aluetaidemuseoiden toimintaan liitettynä MU-sopimus saattaisi tuottaa myös yhden mallin kuntataiteilijan työnkuvaksi. Kulttuuri- ja asuntonministeri Pia Viitanen on asettanut työryhmän selvittämään taidenäyttelyiden järjestämiseen liittyviä sopimus- ja korvauskäytäntöjä (Viitanen: Työryhmä selvittämään taidenäyttelyiden korvauskäytäntöjä, 2015).

Residenssitaiteilijat

Yhden kuntataiteilijan työnkuvamallin tarjoavat paikkaan sitoutuneet säätiöt ja niiden ylläpitämät residenssit. Residenssitoimintaa ylläpitävät myös kunnat, taiteilijaseurat ja yksityiset tahot. Nämä tosin eroavat pääsääntöisesti esimerkiksi Wihurin säätiön (Lapin yliopisto, Rovaniemi) ja Koneen säätiön (Saaren Kartano) toiminnasta siinä, että säätiöiden kutsumat residenssitaiteilijat saavat tilan työskentelyä ja asumista varten ilman korvausta sekä rahoituksen elinkustannuksiin (Kansallinen ja kansainvälinen kohtaupaikka, s.d., Saaren kartano, s.d.). Taiteilijalle maksetaan palkkaa residenssioleskelusta, joten taiteilijan läsnäolon itsessään katsovaan olevan paikalle arvokasta. Silloinkin, kun residenssiin ei kuulu apurahaa elinkustannuksiin tai residenssistä peritään vuokra, paikkaa haetaan taiteilijan omalla taiteellisellavakuuttavuudella: aiemmin toteutuneilla teoksilla,

portfoliolla ja ansioluettelolla.

Esimerkiksi Koneen säätiö pyytää hakijoilta suunnitelman, mitä taiteilija aikoo oleskelunsa aikana toteuttaa. Wihurin taiteilijat valitaan kutsuttuina. On myös taiteilijoita, jotka katsovat ottavansa tekijänoikeudellisen riskin jakaessaan työsuunnitelmansa hakutilanteessa. Yksityisillä säätiöillä tavoitteet sitouttaa taiteilija paikkaan ja määrättyihin tavoitteisiin vaihtelevat. Tavalista on kuitenkin, että valinnoissa korostetaan taiteilijan omaa työtä, taiteilijaa ei tavallisesti palkata työnhakijana valmiiksi määriteltyyn tehtävään.

Lopuksi

Omassa taiteellisessa työssään taiteilija voi tulojen ja valintansa mukaan valita taloudellisen statuksensa esimerkiksi yrittäjänä tai ilmoittaa taiteilija-ammatin sivutoimekseen verottajalle. Harjoittaessaan itsenäisesti ammattiaan taiteilija toimii myös nykytaiteen kentässä, taidemaailmassa, johon kuuluu taidetoimijoita taiteilijakuntaa laajemmin. Oman taiteellisen työnsä ja taloudellisen strategiansa mukaan taiteilija toimii, esittelee, työskentelee, luo projektejaan ja laittaa näytteille sekä vaihtaa suuntaa.

Hanke-esimerkeissä taiteilija palkattiin kuitenkin valmiiseen, ei vertaisarvioinnissa määriteltyyn työnkuvaan työntekijänä tai työllistettynä. Näillä hanke-projekteilla on valittu, muuttumaton tavoite, ja mukana saattaa olla useita eri aloja edustavia toimijoita. Hankeajattelu muuttaakin taiteilijan mahdollisuutta käyttää varsinaista ammattitaitoaan ja rajoittaa taiteilijakuvaa. Esimerkiksi liikkuminen taidementällä jähmettyy. Sovellettu palkkatyö voi myös heikentää taiteilijan ammatillista uskottavuutta, vaikka hanke sisältäisikin sitä suojaavia rakenteita, kuten projekteihin liittyviä näyttelyitä.

Kuntataiteilijan työtä määriteltäessä ei taiteilijan ammattikuvasta ole syytä erotella taiteen ja esimerkiksi käsityön ammattitaitoa ja rajata itsenäisen toimijan työnkuvaa taloudellisesti. Voisiko taiteilija toimia hankkeissa kumppanina ja olla hankkeissa vertainen yhteisö- ja yri-

---

tyskumppaneille? Taiteilijan työtä tulisi opetus- ja kulttuuriministeriön projekteissa arvioida vertaisarviointina ja rahoittamista tulisi kehittää apurahajärjestelmää laajentamalla: jos haetaan kuvataideohjaajaa, ei tarvita taiteilijaa. Tätä kirjoitusta kootessani olen yllättyneet kohtaamastani torjunnasta ja jopa pelosta, ettei taiteilijalle saisi antaa vapaita käsiä toteuttaa ammatiaan. Oma vahva kokemukseni kun on, että ammattitaiteilija käyttää ammattitaitoaan ympäristössään positiivisesti. Taiteilija toimii taideopettajana ja taiteenalan asiantuntijana sekä tuottaa ammatillisena lisäarvona esimerkiksi näyttelytoimintaa paikkakunnalleen ilman, että joku siihen erikseen ohjeistaa.

Näyttäisi siltä, että viimeaikaiset kansalliset ja EU-rahoitteiset hankkeet eivät ole tukenet paikallisen ja alueellisesti toimivan taiteilijan toimeentuloa ja luovaa työtä, vaan niillä on tuettu taiteen harrastamista ja kulttuurin rakenteita. Paikkaan sitoutuneen taiteilijan, kuntataiteilijan, työnkuvan mallien rakentaminen ja vah-

vistaminen voisi olla yksi toimiva tapa tuottaa ammattimaista taidetta, kulttuuriosaamista sekä asiantuntijuutta kuntasektorin muutoksessa.

”Suomalaisen kulttuuripolitiikan keskeinen tavoite on alueellinen tasa-arvo ja sen lisääminen” (Kangas, Jakonen & Havimäki, 2014, s. 14). Tulevaisuudessa kunnat joutuvat purkamaan kulttuurihallintoaan. Kolmannen sektorin paikalliset taiteilijayhdistykset, joiden apua myös kulttuurialalla kaivataan, eivät yksin kykene ammattimaiseen kulttuuripalvelujen tuottamiseen. Alueellisen tasa-arvoisuuden tavoitetta on poliittisessa keskustelussa vahvasti koeteltu. Kulttuuripalvelujen keskittämistä voi perustella taloudellisilla syillä, mutta alueellisen tasa-arvoisuuden tavoite ei toteudu ainoastaan kulttuuri-instituutioiden tavoitettavuudella. Setoteuu myös tukemalla paikallisesti toimivan ammattitaiteilijan itseisarvoista työtä. Ammattitaiteilijan työltä vaadittava vastikkeellisuus tulisi arvioida vertaisarviointina.

Viitteet

- Art 360 -hanke (2011). URL: <http://art360.fi> (Haettu 13. 4. 2014)
- Kangas, A., Jakonen, O. & Havimäki, S.-M. (2014). *Osallistumista ja aktiivointia KUULTO-toimintakokeilun matkassa*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2014:11. Helsinki: OKM.
- Kangas, A. & Kivistö, K. (2011). *Kuntien kulttuuritoiminnan tuki- ja kehittämispolitiikka -raportti*. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:12. Helsinki: OKM.
- Kangas, A. & Ruokolainen, V. (2012). *Toimintamallin muutoksessa. Tutkimus kuntien kulttuuripalveluista*. Cuporen verkkojulkaisuja 16. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämisyhdistys.
- Kansallinen ja kansainvälinen kohtaamispaikka (s.d.). *Lapin yliopiston verkkosivusto*. URL: <http://www.ulapland.fi/Suomeksi/Taide/Vierailevat-taiteilijat> (Haettu 13. 4. 2014)
- Kulttuurialan kolmas sektori* (2010). Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2010:24. Helsinki: OKM.
- KUULTO-hanke toi kulttuuripalvelut kuntalaisen lähelle (2014). *Opetus- ja kulttuuriministeriön verk-kosivusto*. URL: http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2014/06/kuulto.html?lang=fi&extra_locale=fi (Haettu 19.8.2014)
- KUULTO – Kuntien kulttuuritoiminnan kehittämishanke (s.d.). *Jyväskylän yliopiston verkkosivusto*. URL: <https://www.jyu.fi/ytk/laitokset/yfi/oppiaineet/kup/tutkimus/tutkprojhank/kuulto> (Haettu 3. 4. 2014)
- Laki Taiteen edistämiskeskuksista* (657/2012).
- Leinonen, T. (2011). *Taidosta toimeen*. URL: <http://www.art360.fi/wp-content/uploads/Taidosta-toimeen.pdf> (Haettu 9. 4. 2014)
- Luovien alojen yritystoiminnan kasvun ja kansainvälistymisen kehittämissuunnitelma (2011). *Opetus-*

- ja kulttuuriministeriön verkkosivusto. URL: http://www.minedu.fi/OPM/EU-asiat/EU-rakenerahastot/ohjelmakausi_2007-2013/ohjelmat/index.html?lang=fi (Haettu 9. 9. 2014)
- Magenta-hanke työllistää ja kouluttaa Lapin visuaalisen alan taiteilijoita (s.d.). *Lapin yliopiston verkkosivusto*. URL: [http://www.ulapland.fi/Suomeksi/Yksikot/Koulutus-ja-kehittamispalvelut/Koulutus-ja-kehittaminen/Magenta---Lapin-visuaalisen-alan-taiteilijoille-\(2011-2013\)](http://www.ulapland.fi/Suomeksi/Yksikot/Koulutus-ja-kehittamispalvelut/Koulutus-ja-kehittaminen/Magenta---Lapin-visuaalisen-alan-taiteilijoille-(2011-2013)) (Haettu 9. 4. 2014)
- Rautiainen, P. (2012). *Kuvataiteilijan oikeudellinen asema – ammattimaista taiteellista toimintaa rajoittava ja edistävä oikeussäätely*. Acta Universitatis Tamperensis 1758. Tampere: Tampereen yliopisto.
- RensuJeff, K. (2014). *Taiteilijan asema 2010. Taiteilijakunnan rakenne, työ ja tulonmuodostus*. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus.
- Saaren kartano. *Residenssi taiteilijoille ja tutkijoille* (s.d.). *Koneen säätön verkkosivusto*. URL: <http://www.koneensaatio.fi/fi/kartano/esittely/> (Haettu 13. 4. 2014)
- Suomen perustuslaki (731/1999)*.
- Suomen Taiteilijaseuran hallitusohjelmataavoitteet (2015). *Suomen Taiteilijaseuran verkkosivusto*. URL: <http://artists.fi/taiteilijalle/hallitusohjelmataavoitteet/> (Haettu 6. 3. 2015)
- Taiteen ja kulttuurin kehittämis- ja kokeilutoiminta sekä erityistehtävät kunnissa ja alueilla (s.d.). *Opetus- ja kulttuuriministeriön verkkosivusto*. URL: http://www.minedu.fi/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/avustukset/Taiteen_ja_kulttuurin_kehittamishankkeet_kunnissa_ja_alueilla.html?lang=fi (Haettu 6. 3. 2015)
- Taiteilijoiden toimeentulon ja työllisyyden kehittäminen sekä vapaan kentän tuki (s.d.). *Opetus- ja kulttuuriministeriön verkkosivusto*. URL: http://www.minedu.fi/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/avustukset/Taiteilijoiden_toimeentulon_ja_tyollisyyden_kehittaminen_seka_vapaan_kentan_tuki.html?lang=fi (Haettu 28. 8. 2014)
- Viitanen: Työryhmä selvittämään taidenäyttelyiden korvauskäytäntöjä (2015). *Opetus- ja kulttuuriministeriön verkkosivusto*. URL: <http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2015/03/korvauskaytanta.html?lang=fi> (Haettu 28. 8. 2014)